

Sebők Balázs

A KÁDÁR-RENDSZER VÉDELMEBEN

Adalékok a jázsági karhatalmi egységek és a munkásőrség első éveinek történetéhez

Az 1956-os forradalom utáni időszakban két új fegyveres erő is született Magyarországon. Az egyik a szocialista rendszer konszolidációjának legelső időszakában, átmeneti jelleggel jött létre és mindössze fél évig létezett. Ez volt a Magyar Forradalmi Honvéd Karhatalom. A másik új fegyveres szerv viszont három évtizednél is többet élt és a mai napig elválaszthatatlan része lett a Kádár-féle szocialista berendezkedés fogalmának: a Munkásőrség 1957 februárjában jött létre és csak 1989 novemberében szüntette meg a „négy igenes” népszavazás, amikor a magyar választók 94,9%-os többséggel annak felszámolása mellett döntöttek. Jelen írásunkban a fenti két fegyveres szerv jázsági vonatkozásaival foglalkozunk, nevesül a jázsági karhatalmi egységek időszakával és a munkásőrség első éveinek összefoglalásával. Fontos kiemelni, hogy az alábbiak a „sine ira et studio”, vagyis a „minden harag és elfogultság nélkül” szellemében íródtak. Írásunkat semmiféle ellenszenv, leleplezési szándék vagy esetleg felmagasztalási kísérlet nem motiválta. Pusztán a kíváncsiság és a következő kérdések domináltak. Milyen körülmények között alakultak meg a Jázság karhatalmi, valamint munkásőr egységei és mely előzményekkel? Mely társadalmi rétegek alkották személyi állományukat? Mennyien voltak és milyen fegyverzettel, kiképzéssel rendelkeztek? Mi volt a feladatuk és bevettették-e őket valaha is? Milyen lehetett a viszonyuk a lakossághoz és más fegyveres szervekhez? Mind-mind megválaszolandó kérdés a sok felmerülő egyéb mellett, amelyekre a választ elsősorban levéltári kutatások anyagából merítettük.

1956 őszén a szocialista állam szerkezete alapjaiban rendült meg. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a magyar nép elsöpörte a rettegett Rákosi-rendszert. A nagyhatalmi érdekek azonban már Jaltában a Szovjetunió érdekszférájába sorolták Magyarországot, így törvényszerű volt a szovjet beavatkozás, illetve az, hogy annak győzelme után az ország csak egyféle úton haladhat tovább, ez pedig a Szovjetunió által diktált (további) szocialista út lesz. Sajnos naivitás volt amerikai vagy egyéb nyugati segítségben reménykedni, ahogyan azt jól megszokhattuk történelmünk során. A világ akkori legerősebb hadserege, a Szovjet Hadsereg gyorsan leverte a fegyveresen ellenálló budapesti és vidéki fegyveres csoportok ellenállását. Megkezdődhetett a hódoltság második korszaka. A szovjetek jól tudták, hogy az előző, bukott garnitúra vezetőit, a moszkovita „Rákosi-klikk” tagjait nem szabad az ország vezetőinek sorába emelni, ezért esett a választásuk egy „hazai kommunistára”, korábbi belügyminiszterre, a Rákosi börtönét is megjárt Kádár Jánosra.

Kádárék új kormányának a legfontosabb teendője a konszolidáció volt. A pártállam romokban hevert, a fegyveres erőknél nem lehetett megbízni. A honvédség és a rendőrség erőinek jó része ugyanis „megbízhatatlannak” bizonyult a forradalmi események alatt, azaz segítette a forradalom erőit. Erről tanúskodik a Szolnok Megyei Karhatalmi Parancsnokság 4-es számú R. csoportjának 1957. január 11-i jelentése is, amely szerint a Szolnok megyei honvéd alakulatok mindegyike az „ellenforradalom” oldalára állt, amelyet támogattak és fegyverekkel láttak el.¹

1 JNSZML 61f.-VIII.fcs.-5.őe. A Szolnok megyei Honvéd Karhatalmi Parancsnokság megalakulásával, munkájával és történetével kapcsolatos iratok, jelentések, feljegyzések, névsorok. A Szolnok megyei Karhatalmi Parancsnokság 4-es számú R. csoportjának jelentése. Helyzetjelentés a rendőrség, a karhatalom, az ügyészség és a bíróság tevékenységéről. 1957. január 11. 8.p.

A gyűlölt és rettegett ÁVH újjászervezéséről szó sem lehetett, jól tudták ezt az MSZMP legfelsőbb vezetésének körében. Óriási öngól lett volna. A konszolidációhoz tehát legelőször is fegyveres erőre volt szükség, az átmeneti időszakra – amíg a rendőrség és a honvédség szétzilálódott szervezetét helyreállítják – alakították meg országsszerte a honvéd karhatalmat, akiket a köznép – jellegzetes szovjet mintájú vattaruházatok után – pufajkásoknak nevezett. A karhatalom felállításának ötlete egyébként éppen Szolnokon fogalmazódott meg Kádárék részéről még 1956. november 5-én. Magát a Szolnok megyei karhatalmat 1956. november 25-én kezdték szervezni, amelynek keretében legelőször a szolnoki alakulatok álltak fel.

A Szolnok megyei Karhatalmi Parancsnokság összesen 11 önálló egységet hozott létre a megye területén, 892 fővel. Az egyes egységek központjai Szolnok, Jászberény, Jászapáti, Karcag, Törökszentmiklós, Mezőtúr, Tiszaföldvár, Kunszentmárton, Kunmadaras, Kunhegyes és Tiszafüred voltak. Ezenkívül még Nagyivánon állt fel egy önkéntesekből álló alakulat a helyi TSZ „védelmére”. A megyei karhatalom a közvetlen elődjének az 1956. november 4-én alakult kormányőrséget tekintette, amelyet a helyzet változásával Szolnokon feloszlattak. A karhatalom vezetője Kanász Béla alezredes volt, aki egy szűk törzsszel látott hozzá a megyei karhatalmi alakulatok megszervezéséhez és felfegyverzéséhez. Feladatuknak tekintették „az ellenforradalom maradék erőinek szétverését, megsemmisítését, a rend és a fegyelem helyreállítását és a provokátorok megfékezését”.²

A Jászság területén mindkét járásban külön-külön karhatalmi egység jött létre. A Jászberényi Járási Karhatalmi Század 1956. december 18-án alakult meg 52 fővel. Az egységet két szakaszra bontották, amelyek felváltva adtak 24 órás szolgálatot. Székhelyük kezdetben a tiszti klub épülete volt, később pedig a Jászberényi Járási Honvéd Kiegészítő Parancsnokság épülete.³ Az alegységek Szolnokra történő telefonos bejelentkezési sorrendjében a jászberényi a második volt, minden nap 06 óra 45 perc és 07 óra között kellett bejelentkezni a megyei parancsnokságnál, ahol a bejelentkezések alapján eseménynaplót vezettek.⁴ A jászberényi karhatalom állományába azok a hivatásos tisztek jelentkezhetek, akik aláírták a tiszti nyilatkozatot, vagyis hűséget esküdtek a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának. Erre a kezdeti időkből egyébként csak a jászberényi tisztek mintegy harmada volt hajlandó. A karhatalmi alakulat állománya 21 hivatásos tisztből és 2 tiszthelyettesből, 12 tartalékos tisztből és 2 tartalékos tiszthelyettesből, valamint 13 fő tartalékos honvédből és őrzetéből állt. A tartalékosok között üzemi munkások, TSZ-tagok, volt párt- és gazdasági vezetők voltak, de jelentkeztek volt ÁVH-s személyek is. Az egység vezetője kezdetben Torma Ferenc százados volt a honvéd kiegészítő parancsnokság vezetője, akit azonban hamarosan leváltottak, mert részt vett a forradalmi eseményekben.⁵

A jászberényi karhatalmisták fegyverzete kezdetben személyenként egy szovjet gyártmányú, dobtáras PPS géppisztoly volt, amelyeket a városban állomásozó szovjet haderő részéről biztosítottak úgy, „hogy azokat soha többé ki ne adják a kezükből”. Később Torma Ferenc leváltása után – aki a korabeli gyanú szerint szabotálta az alakulat komolyabb felfegyverzését – szereztek még be újabb 45 db. géppisztolyt, 2 golyósórót, egy géppuskát, 15 db. TT pisztolyt, 40 láda kézigránátot és a fegyverekhez elegendő mennyiségű lőszeret.⁶ Akárcsak megye-

2 JNSZML 61.f.-VIII.fcs.-5.ö.e. A Szolnok megyei karhatalom története. 219.p.

3 Uo. Járási-Városi Karhatalmi Század, Jászberény. A század élete és működése. 203-212.p.

4 JNSZML 61.f.-VIII.fcs.-4.ö.e. A Szolnok megyei Karhatalmi Parancsnokság, a munkásszázad munkájával, intézkedéseivel kapcsolatos iratok, jelentések, eseménynaplók. A Szolnok megyei karhatalom eseménynaplója. 183.p.

5 JNSZML 61.f.-VIII.fcs.-5.ö.e. Járási-Városi Karhatalmi Század, Jászberény. A század élete és működése. 203.p. V.ö. Járomi József [1995]: Vihar a városban. A forradalom és a szabadságharc napjai Jászberényben 1956-ban.

6 Uo. 204.p.

szerte, a jászberényi karhatalmi alakulatnak főként kezdetben igen rossz volt a kapcsolata az üzemekkel, a honvédséggel és a rendőrséggel. Az üzemi munkástanácsok nyilván nem örültek a karhatalom megjelenésének és a kommunista restaurációnak, a helyi honvédségi alakulatot pedig az a Somogyi Jenő százados vezette, aki korábban az egész alakulatát a budapesti Bécsi út védelmére vezényelte és nyíltan felvállalta a harcot a szovjetekkel. A kommunisták szemében a rendőrkapitányság akkori vezetője is kompromittálta magát azzal, hogy segítette a Nemzetőrség munkáját. A karhatalmi iratok szerint a bűnügyi osztályon szándékosan akadályozták a forradalmárok elleni eljárásokat és többször előre elárulták a rendőrség és a karhatalom által szervezett közös akciókat.⁷ A karhatalom tehát Jászberényben is meglehetősen elszigetelten kezdhetette meg a munkáját.

A század fegyveres harcban nem vett részt, így fél éves fennállásuk során halottjuk, sebesültjük nem volt, illetőleg anyagi káruk nem származott. Tevékenységi körükbe tartozott napi kétszeri járőrszolgálat 5-5 fővel: az egyik járőr mindig a város utcáit járta, míg a másik a járás valamely vidéki településére szállt ki. Az alakulat többi, éppen szolgálatban lévő tagja laktanyai szolgálatot, telefonos ügyeletet és készséget látott el, kivéve, amikor 1-es, 2-es vagy 3-as riadókészültség volt érvényben. Heti 2-3 alkalommal tartottak ellenőrzéseket a vasútállomáson és egyes útszakaszok mentén. Nagyobb karhatalmi razziára 1957. február 5. és 15. között került sor a város területén, amikor 184 helyen tartottak házkutatást és többször átvizsgálták a középületeket is. Ennek során fegyvereket, robbanóanyagot, egyéb honvédségi felszereléseket, valamint forradalmi röpcédulákat, sajtótermékeket is lefoglaltak, de nem nagy mennyiségben. Az ilyen akciók inkább a lakosság megfélemlítésére szolgáltak. Az 1957. március 15-i évforduló előtt két nappal, március 13-án is razziáztak főként a kocsmákban, cukrászdákban és egyéb nyilvános helyeken. Jellemző volt, hogy a párt által veszélyesnek tartott ünnepek-évfordulók előtt többeket biztonsági őrizetbe helyeztek: 1957. március 15. előtt 160 főt, április 4. előtt 120 főt, május 1. előtt pedig 96 főt. 1956 decemberétől 1957 áprilisának végéig a járás területén összesen 59 személyt tartóztattak le, illetve állítottak elő politikai okokból, illetve 69 főt egyéb bűncselekmények miatt.⁸ A karhatalmisták körében nagy volt a felháborodás, amikor általuk az ügyészségnek átadott és veszélyes elemnek nyilvánított „ellenforradalmárt” néhány nap vizsgálati fogság után szabad lábra helyeztek, többnyire kell bizonyíték híján: ezen ügyek miatt támadták az ügyészséget és a bíróságot is, amelyek személyi összetétele szerintük nem volt megfelelő. Ugyanez volt a helyzet szerte a megyében. A karhatalmisták lanyhának találták az eljárásokat, enyhének az ítéleteket és összességében keményebb fellépést vártak el a párt- és állami vezetéstől. Később ugyanezen hangokat lehet megfigyelni a munkásország kezdeti éveiben is.

Komolyabb akcióra került sor, amikor 1956 decemberében Jászfényszaru a tanácsháza előtt összegyűlt tömeget kellett széteszlatniuk riasztó lövésekkel. 1957 januárjában Jánoshidára szálltak ki szovjet erősítéssel, mert két személy a rendőrségről szerzett fegyverekkel lövöldözött az utcán: 2 géppisztolyt és 1 pisztolyt foglaltak le. 1957. április 22-én pedig a jászberényi Fő tér egyik italtoltja előtti nagy létszámú veszekedő csoportot kellett riasztó lövésekkel széteszlatni.⁹ Az alakulat fennállása során összesen 16 főt szereltek le különböző okokból, a leszerelöket azonban minden esetben pótolták, az állomány feltöltötték. Közülük volt, akit pártmunkára hívtak vissza, 4 főt rendszeres ittasság miatt küldtek el, 7 főt pedig megbízhatatlan személynek nyilvánítottak, akik nem értettek egyet a karhatalom munkájával, egy tisztnek a tisztí nyilatkozata hiányzott.

7 Uo. 208-209.p.

8 Uo. 206.; 208.p.

9 Uo. 205-206.p.

Egy másik tiszt ittas állapotban szándékosan lábon lötte a vele szemben botrányos viselkedése miatt intézkedni akaró járőrparancsnokot. Előfordultak szolgálaton kívüli botrányok is: két alkalommal is megtörtént, hogy karhatalmista ittas állapotban meglőtt egy polgárt, de még két másik eset is volt, amikor szolgálaton kívül lévő karhatalmista lövöldözött a városban. Velük szemben – azokat nem részletezve – szigorú büntetéseket foganatosítottak. Halálos áldozat ezen események kapcsán nem volt. A fenti események ellenére a karhatalmi egység hangulatát és fegyelmét jónak ítélték, amely a folyamatos „tisztogatások” hatására állandóan javult.¹⁰ A jászberényi karhatalmi alakulat – zömében fennállásának kezdeti időszakában – rengeteg fegyvert gyűjtött be a lakosságtól, illetve a közterületekről. Az egység megszüntetésekor a begyűjtött fegyverek mennyiségét összesítették. Ez a jászberényi járás területén 285 db. géppisztoly, 7 db. golyószóró, 187 db. karabély, 5 db. 85 mm-es löveggránát, 3 db. TT pisztoly, 201 db. kézigránát, 70.206 db. karabély-lőszer, 150 ezer db. géppisztoly- és pisztoly lőszer volt, de találtak töltött benzines palackokat és robbanóanyagot is.¹¹

A Jászszágbán a másik karhatalmi század 1956. december 19-én alakult meg Jászapátin, miután a településre érkezett a Jászberényi Tüzérezred állományából az a hivatásos főhadnagy, akit a Szolnok Megyei Karhatalmi Parancsnokság rendelt ki. A felszerelés és a fegyverzet ezelőtt két nappal, 1956. december 17-én érkezett meg Jászapátira a Jászberényi Szovjet Katonai Parancsnokságtól. Az alakulat 30 fős személyi állománnyal kezdte meg működését, amelynek tagjai valamennyien munkások, TSZ-parasztok és kubikosok voltak (ebből 13 tartalékos tiszt, 7 tartalékos tiszthelyettes és 10 honvéd). Érdekes, hogy a járás területéről összesen 45 fő jelentkezett karhatalmistának Jászapáti, Jászakisér, Jászladány, Jászszentandrás, Tiszasüly és Jászivány községekből, de a jelentkezők harmadát különféle okokból visszautasították. A jászberényi honvéd alakulattól érkezett parancsnok azonban 1956. december 31-i hatállyal – szolgálati vétség miatt – leváltásra került, helyét pedig az addigi politikai helyettese vette át. Fegyverzetük a megalakuláskor 30 db. PPS géppisztoly és az azokhoz való 4200 db. lőszer volt, majd ezt a későbbiekben egészítették még ki 1 db. golyószóróval, 2500 db. golyószóró tölténnyel, 22 db. TT pisztollyal, 1550 db. géppisztoly tölténnyel, 60 db. kézigránáttal és 10 db. könnygáz gránáttal. Ruházatot a Jászberényi Tüzérezred szolgáltatott, amelynek raktárából igen rossz minőségű, selejt csizmákat kaptak, amelyeket aztán a megyei parancsnokság lecserélt. Az alakulat rendelkezésére állt egy 3 tonnás Csepel gyártmányú tehergépkocsi és az első hetekben egy Döcs (viper) rajgépkocsi is.¹²

A jászapáti karhatalmi egység megalakulásának idején a járás területén még szinte mindenhol a forradalom során hatalomra került erők kezében volt az irányítás járási és községi szinten is. A helyi karhatalmi alakulat legfőbb céljának a forradalmi vezető személyiségek őrizetbe vételét, kihallgatását, valamint a TSZ-ek feloszlításának megakadályozását tartotta. Utóbbira Jászszentandrás és Jászladány községekben volt példa, amikor 1956 Karácsonya előtt sokan követelték az „ösi földek” visszaadását. Az egység 1956 decemberében, majd januárban és februárban is általános felderítést, razziát és 54 alkalommal házkutatást tartott a járás területén, amelyek során 48 személyt tartóztattak le. Az egyik legkomolyabb akcióra 1957. január 7-én került sor, amikor több személyt vettek őrizetbe, akik egy volt rendőr százados vezetésével a rendőrség és a karhatalom „lefegyverzésére és megsemmisítésére” készülődtek...

¹⁰ Uo. 209-210.p.

¹¹ Uo. A Szolnok Megyei Karhatalmi Egység története. 222.p. V.ö. Járomi József [1993]: Vihar a városban.

¹² JNSZML 61.f.-VIII.fcs.-5.ö.e. A Szolnok Megyei Honvéd Karhatalmi Parancsnokság megalakulásával, munkájával és történetével kapcsolatos iratok, jelentések, feljegyzések, névsorok. A Jászapáti Járási Katonai Karhatalmi Egység. 1957. május 12. 1-2.p.

További céljuk állítólag az lett volna, hogy a megszerzett fegyverekkel – egy nagyobb csoportot alakítva – csatlakoznak a Miskolc környékén meghúzódó többi „ellenforradalmi” fegyvereshez.¹³

A jászapáti karhatalmi egység – az addigi állandó szolgálati elfoglaltságra hivatkozva – csak 1957. március 1-től kezdte meg a kiképzést. A rendszeresen megtartott foglalkozások fegyverismeretet, a szolgálati szabályzat ismertetését, valamint alaki foglalkozásokat és politikai foglalkozásokat jelentettek. Az egység működése idején összesen két alkalommal volt éleslövészet a Jászberényi Katonai lőtérén, ahol a karhatalmisták pisztollyal, géppisztollyal, karabéllyal és golyószóróval löhettek, valamint kézigránátot dobhattak. További három alkalommal tartottak kispuska lövészetet a helyi kispuskalőtérén. Illetményüket a Megyei Karhatalmi Parancsnokság által megállapított besorolás szerint kéthetente rendszeresen megkapták. Az egység élelmiszerral nem volt ellátva, saját magukat élelmezték. Az étkezési pénzüknél rendszeresen csak a fele érkezett meg. Az alakulatnál viszonylag nagy volt a fluktuáció, de fegyelmi úton csak 3 személyt kellett eltávolítani. Fennállásuk utolsó heteire a személyi állomány 23 főre zsugorodott, mert ekkor már nem látták indokoltnak a 30 főre való feltöltést. A karhatalom fegyverzetét Jászapátin is a párhuzamosan szerveződő munkásőrség (az akkori szóhasználatnál élve milícia) örökölte, amely 1957 májusának közepén 66 főt számlált. Az alakuló munkásőrségnek ekkor fegyverzetet nem, illetve alig volt. A helyi karhatalmi parancsnok szükségesnek látta, hogy egységének felszámolása után, annak átadott fegyverzetével a munkásőrség azonnal szolgálatkész legyen, tekintettel arra, hogy a járás területén „az ellenforradalmi események alatt igen nagy volt az ellenforradalmi személyek mozgása és tevékenysége”.¹⁴

A jászapáti munkásőr alakulatok megalakulása és első évei

Munkásőrség: az elnevezés még aktívan él többünk emlékezetében, azonban maga a szervezet és annak feladata már a múlt homályába vész, az emlékek egyre inkább elhalványodnak. Egyértelmű, hogy a téma megosztja az embereket: van, aki kifejezett ellenszenvvel emlékezik vissza rájuk, de vannak, akik nosztalgiaznak. A többség vélhetően semleges érzelmekkel viseltetik irántuk, hiszen a munkásőrség csak egyike volt a pártállami rendszert működtető és azt életben tartó fogaskerekeknek. Napjainkban a legtöbb ember talán már nem is a negyed százada kimúlt rendszerben látja hétköznapi léte minden gondjának forrását, amint ez a rendszerváltás idején megszokott volt. Manapság már nehéz elképzelni, hogy a szocialista állam időszakban a nagy létszámú (tömeghadsereg jellegű) honvédség, hivatalos nevén Magyar Néphadsereg, a rendőrség és a határőrség mellett még egy, fénykorában 60 ezres fegyveres erő állt a pártállam szolgálatára, amelynek állománya önkéntesekből verbuválódott. Maga az önkéntességen alapuló munkás fegyveres erő, pártmilícia felállításának ötlete alapvetően a csehszlovák tapasztalatokra épült, de létezett hasonló fegyveres erő az NDK-ban is. Eleinte az új fegyveres erő elnevezésének kérdésében is volt kisebb vita, hiszen gondolkodtak a népőrség, a munkás-paraszt őrség és a munkásmilícia elnevezéseken is.

A Munkásőrség felállításáról a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 13. törvényerejű rendelete rendelkezett 1957. február 18-án. Ennek értelmében munkásőr hivatása fegyveresen ellátott társadalmi munka volt, tehát fizetés nem járt a társadalmi állományú munkásöröknek. Kivételt képeztek ez alól a Munkásőrségben függetlenített hivatásos tisztek és a polgári alkalmazottak. Személyi állományát önkéntes jelentkezés alapján lehetett feltölteni 18. életévüket betöltött fiatalokból, akik hüek voltak a szocializmushoz. A Munkásőrség feladata „a szocializmus vívmányainak megvédése, a dolgozó nép nyugalmanak és a termelés zavartalanságának

¹³ Uo. 2-3.p.

¹⁴ Uo. 4-5.p.

a biztosítása, valamint az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek megakadályozása” voltak. Feladatuk ellátása közben hatósági közegnek kellett őket tekinteni. Felállításával az egyes gyárakban, üzemekben korábban felállított fegyveres egységek megszűntek, kivéve az egyes üzemekben a rendőrség által szervezett és irányított fegyveres őrsegeket.¹⁵ Az MSZMP első titkára (és egyben az 1-es számú munkásőr igazolvány tulajdonosa), Kádár János egy későbbi beszédében az alábbiakban adta meg a munkásőrség szerepét a szocialista Magyarországon: „Az a feladat, amit Önök betöltenek, a hatalom védelme, eredetileg az állam feladata. A szocialista fejlődés azonban lehetővé teszi, hogy bizonyos, korábban kizárólagosan állami feladatokat állami eszközzel, de már részben társadalmi alapon, a munkásőrség útján oldjunk

Munkásőr harcászati gyakorlaton valahol Szolnok megyében. A kép forrása: JNSZML 63.f.-VI.fcs.-3.ő.e. A munkásőrséggel kapcsolatos fényképek

meg.”¹⁶ A munkásőrség első országos parancsnokának visszaemlékezései szerint az új fegyveres erő bemutatkozásának igazi hónapja 1957 márciusa volt. Legalábbis a fővárosban, mert vidéken, így a Jászságban is ekkor még csak a szervezésénél tartottak. Március 21-én, a Tanácsköztársaság megalakulásának 38. évfordulóján 10 ezer felfegyverzett munkásőr masírozott Budapest külvárosi kerületei irányából a belvárosba. Igazi hatásos erődemonstráció volt ez az új rendszer részéről (pedig csak üres tölténytárral vonulhattak, erről maga Kádár János intézkedett – nagy felzúdulást kiváltva). Az erődemonstrációra azért is szükség volt, mert ekkoriban még élt a remény országszerte, hogy a MUK (Márciusban Újra Kezdjük) jelszavával és a régi magyar forradalmi hagyományok feltámasztásával talán megint kaphat egy esélyt az ország. De készült a másik oldal is: egy alakuló munkásőr zászlóaljnál valamelyik csepeli

¹⁵ A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 13. törvényerejű rendelete a munkásőrségről. In: Magyar Közlöny, 1957. február 19.

¹⁶ Halas Lajos [1986]: az R Gárdától a Munkásőrséggig. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 208.,227.p.

Díszelgés a szovjet hősi emlékműnél valahol Szolnok megyében (1960. április 4.) A kép forrása: JNSZML 63.f.-VI.fcs.-3.ő.e. A munkásőrséggel kapcsolatos fényképek

kohász munkásőr így bízta társait, reagálva a MUK jelszavára: HUKUK (Ha Újra Kezdték, Újra Kaptok). A kocka el volt vetve.¹⁷

Jászberényben a munkásőrség 1957. április 1-jén alakult meg.¹⁸ Fennállása kezdetén két hónapig párhuzamosan működött még a karhatalmi alakulat is, amelyet azonban június elejével megszüntettek (a megyei eseménynaplójuk június 4-én lett lezárva)¹⁹, felszerelésüket és fegyverzetüket pedig jórészt a munkásőrség örökölte. A személyi állományban is voltak átfedések, például a jászberényi és a jászapáti munkásőrség első parancsnoka is a korábbi helyi karhatalmi alakulatot vezette. Érdekes, hogy a jászberényi munkásőrséget a pártbizottsági üléseken rendre munkásmilícianak nevezték. A jászberényi munkásőrség személyi állományát kezdetben 84 főben szabták meg a felettes szervek, 1957. április 11-ig azonban már 87 főt fegyvereztek fel. Az alakulat fegyverzete ekkor 48 db. géppisztolyból, 37 db. karabélyból és 1 db. golyószóróból állt. Ekkoriban érkezett Szolnokról az az utasítás, hogy május 1-ig egy lovas szakaszt is fel kellene állítani. Ehhez a lószerszámokat Szolnokról küldték volna, a lovakat pedig a helyi TSZ és Állami Gazdaság lóállományából kellett volna biztosítani.²⁰ A jászberényi munkásőr alakulat megalakulása után nem sokkal Kókai László nevét vette fel, zászlóbontásukra pedig 1957. augusztus 25-én, délelőtt 10 órakor került sor Jászberény főterén. Kókai László jászágói születésű, szegényparaszti sorból származó sorozott, ún. zöld ÁVH-s volt és Budapesten a Köztársaság téri MDP párház ostroma közben

¹⁷ Uo. 215.; 219.p.

¹⁸ JNSZML 4.f.-2.fcs.-33.ő.e. Az MSZMP Jászberény Városi Bizottságának iratai. A városi pártbizottság jelentése a munkásőrség munkájáról. 1960. november 14. 1.p.

¹⁹ JNSZML 61.f.-VIII.fcs.-4.ő.e. A Szolnok megyei karhatalom eseménynaplója.

²⁰ JNSZML 4.f.-1.fcs.-6.ő.e. Az MSZMP Jászberény Városi Intéző Bizottsága és Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei. Az 1957. április 11-i ülés jegyzőkönyve. 6.p.

vagy közvetlenül azt követően, már fegyvertelenül veszítette életét. Szülőfalujában temették el.²¹ Nyilván jelzésértékű volt, hogy a jászberényi munkásörök éppen egy 1956-ban, a kommunisták oldalán harcoló és életét vesztő jászsági paraszt fiatalról nevezték el alakulatukat. A Jászpáti munkásör egység 1957 áprilisában jött létre. Velemi Endre nevét vette fel, zászlóbontására pedig 1958. november 28-án, délelőtt 9 órakor került sor a község főterén.²²

Egy 1957. május 25-én keltezett utasításban az MSZMP Központi Bizottsága részéről minden megyétől, így Szolnok megyétől is jelentést kértek a munkásörök helyzetéről, amit június 30-ig és azt követően negyedévente kellett elkészíteni. A megye részéről június 25-én készült el a jelentés, amelyet el is küldtek az MSZMP Intéző Bizottsága Párt-és Tömegszervezetek Osztályára (amelyet akkor a Szolnok megyei Czinege Lajos irányított). A jelentésből kiderül, hogy a megyében ekkor 1336 fő munkásör teljesített szolgálatot, ami jóval meghaladta az eredetileg tervezett 1067 fős létszámot. A különbség okát elsősorban a karhatalomtól átkerülők szolgáltatták. Az addig eltelt idő során 40 főt hívtak vissza, szereltek le vagy távolítottak el az egységektől, amelyek közül a legtöbb eset Jászberényben fordult elő (12 fő) és csak ezt követte Szolnok 10 fővel. Az eltávolítások-leszerelések legfőbb oka a hiányzás volt, illetve hogy „a korábban elkövetett hibák csak most derültek ki” egyes munkásöröknél, tehát eleve fel sem lehetett volna őket venni, de a konszolidációs időszak kapkodása idején többen átcsúszhattak a rostán. Jogtalan fegyverhasználat, baleset nem volt a jelentés szerint. A korszak egyik legfontosabb mutatója, a személyi állomány szociális összetétele többnyire ismeretlen volt a hatóságok előtt, bár vélelmezték, hogy a túlnyomó többség fizikai dolgozó volt. Akadt azonban kivétel is, hiszen a jászberényi és a kunhegyesi század munkásöreinek származási adatai ismertek voltak. A jászberényi század 181 fős személyi állományából a legtöbben alkalmazottak voltak és létszámban csak ezt követték a munkások, majd a mezőgazdaságban dolgozók. A politikai hangulat megye-szerre megfelelő volt a munkásör alakulatoknál, nagyobb fegyelmetlenség csak Jászárokszálláson fordult elő: itt a munkásörök otthagyták a lövészetet azzal az indokkal, hogy csak akkor járnak kiképzésre, ha megkapják otthon tartható fegyverüket. Ennek kapcsán a jelentés kiemeli, hogy az oldalfegyverek követelése igen nagyarányú az egész megyében. A jelentés elkészültéig három alkalommal vetették be a munkásöröset a megyében: ezek közül egy Jászberényt érintette, amikor a várost övező tanyavilágban jelentős mennyiségű elrejtett tüzfegyver került elő. A munkásörök az érintett terület átkutatásában segítettek. A megyében a legélesebben a jászberényi századnál volt jellemző, hogy olyan munkásörök lettek szakaszparancsnokok és rajparancsnokok, akik korábban katonák sem voltak, így az adott egység irányítása, kiképzése nehézségekbe ütközött. Jászberényben az érintett munkásörök előzetes felkészítéséről a parancsnok nem intézkedett.²³

Bizonytalan, zavaros időszak volt ez, amit mi sem bizonyít jobban, hogy a munkásörök nagy része ragaszkodott ahhoz, hogy otthon is tarthasson fegyvert. A munkásörök otthoni fegyvertartása nagy vitákat kavart a párt minden berkeiben, de végül egészen 1964-ig lehetőség volt az otthoni fegyvertartásra. Jól szemléltethető a korabeli kommunisták gondolatvilága a munkásörök első országos parancsnoka, Halas Lajos visszaemlékezéseiből, aki munkájában több helyen is indokolja, miért ragaszkodtak annyira a fegyverekhez. Egyrészt a kommunisták, mint a rendszerhez hű emberek „szabadulni akartak a fegyvertelenséggel járó kiszolgáltatottság megalázó érzésétől”. De – mint írja – belül, a munkaruha alatt, a derékszíjon még

21 Egykori jászberényi munkásör vezetővel készített interjú alapján.

22 A jászberényi Kókai László munkásörégység egykori jászberényi tagjának iratai alapján.

23 JNSZML 1.f.-2.fcs.-30.ö.e. Az MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának iratai. A Munkásörök létrehozásával, munkájával kapcsolatos iratok, a megyei, a járási és városi pártbizottságok jelentései.

munka közben is sokszor ott lapult a pisztoly.²⁴ Mivel a fegyverek sokszor kerültek felelőtlen kezekbe, illetőleg olyanokhoz, akik nem kaptak kellő fegyverismereti oktatást, rengeteg volt a baleset, illetve az illetéktelen fegyverhasználat, amelyet a korabeli belső jelentések „rendkívüli események” néven foglaltak össze. A munkásőrség országos parancsnokának 1957. évi 02-es számú parancsa éppen ezeknek az eseményeknek próbált gátat szabni: ebben Halas Lajos megparancsolta, hogy országszerte tartsanak fegyverismereti foglalkozásokat és hogy otthonában mindenki csak biztonságos körülmények között tarthat fegyvert. Jellemző a korabeli állapotokra, hogy a parancs tartalmazza, miszerint szolgálaton kívül csak az a munkásőr tarthat magánál fegyvert, akinél „teljes mértékben biztosított, hogy a leittasodás veszélye nem áll fenn”. Egyben figyelmezteti a munkásőröket, hogy a jogosulatlan fegyverhasználat bírósági eljárást is vonhat maga után.²⁵ Országos jelenség volt a kiosztott munkásőr fegyverekkel elkövetett rendkívüli esemény és ebből a sorból nem lógott ki a két járszági alakulat sem.

1957. november 21-én az MSZMP Járási Pártbizottsága ülésének 2. napirendi pontja a munkásőrség helyzetével foglalkozott. Az egység parancsnokának beszámolója szerint a Járszág két járásának területén ekkor 280 munkásőr volt felfegyverezve. 16 olyan munkásőrrel beszélt, akiket időközben eltávolítottak a testülettől, mert valójában nem is akartak munkásőrök lenni, csak rájuk osztották a feladatot „albérltetbe”. További 7 személyt szereztek le iszákosság miatt: egyet Jászárokszálláson, hat főt pedig Jászberényben. Beszámolt arról is, hogy a megye területén igen elterjedt volt a munkásőrök körében a fegyverrel való dicsekvés, de ez járási viszonylatban nemigen fordult elő. Hangsúlyozta, hogy aki iszákos vagy a fegyverével kérkedik, azt azonnal le fogják szerelni. Azokat a munkásőröket, akik rendszeresen nem jelentek meg a kiképzéseken, szintén leszerelték (bár a későbbiekben ezen a téren továbbra is nagy volt az engedékenység). A szóbeli beszámoló jegyzőkönyvéből kiderül, hogy komoly gondok voltak a fegyverekkel is: azok fele hanyagság miatt „tönkre van téve”, ezért mindenkit felelőssé tettek fegyvere állapotáért. Az addig lezajlott lövészetek eredménye igen rossz volt, amit azzal indokolt, hogy a munkásőrség a legújabb fegyvereket kapta. Az állomány politikai felkészültségéről is meglehetősen negatív képet festett a parancsnok. Magán a szervezetten belül ekkor egyáltalán nem folyt politikai nevelő munka, amit pedig a munkahelyi párt alapszervezetektől hoztak magukkal, az nagyon kevésnek bizonyult. A járási munkásőrségen megalakulása óta két rovacns volt, amelyeken hiány nem jelentkezett.²⁶

Ahogy an országszerte, így Szolnok megyében is komoly atrocitások fordultak elő rendőrök és munkásőrök között. Jól mutatja ezt, hogy 1957. augusztus 30-án ezzel kapcsolatban közös parancsot kellett kiadnia a megyei rendőr főkapitánynak és a munkásőrség megyei parancsnokának. Ebben jó előre leszögeztek, hogy a rendőrség és a munkásőrség közötti kapcsolat alapjában véve jó, a fegyveres szervek kölcsönösen megbíznak egymásban. Előfordult azonban, hogy egyes munkásőrök jogtalanul vagy tévesen intézkedtek a lakossággal szemben, illetve ittas állapotban, szolgálati fegyverükkel kérkedve botrányosan viselkedtek. Egyes esetekben az intézkedő rendőr figyelmeztetését visszautasították. Volt, amikor szolgálaton kívül, civil ruhában közlekedési szabálysértést követtek el és a rendőri intézkedés közben nem fedték fel munkásőr kilétüket, ami egyes viták hevében a rendőr részéről tettelegességig fajult.

²⁴ Halas i.m. 212.; 216.p.

²⁵ JNSZML 23.f.-2.d.1957. A Munkásőrség Szolnok Megyei Parancsnokságának iratai. Jászberény, Karcag, Török-szentmiklós, Kunszentmárton. A Munkásőrség Országos Parancsnokának 02-es számú parancsa. 1957. március 30.

²⁶ JNSZML 3.f.-1.fcs.-6.ö.e. Az MSZMP Járási Intéző Bizottsága, Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei, a hozzátartozó napirendek irataival. 1957. január 6. – 1957. december 12. Az 1957. november 21-ülés jegyzőkönyve. 178-182.p.

A rendőri hibák közé tartozott a két parancsnok szerint, hogy a rendőrök intézkedés közben munkásöröket bántalmaztak, illetve nem súlyos esetben is előállították őket és durva hangot használtak velük szemben. Mindkét szerv magas beosztású tagjai között előfordult, hogy nem adták meg egymásnak az „elvtársi tiszteletet”. A rendőrség és a munkásörség megyei parancsnoka abban állapodtak meg, hogy a jövőben megbüntetnek minden olyan hibát, amely a két szerv közötti fegyverbarátságot megbontaná. A jövőben, amennyiben a munkásörség tagja szabálysértést követ el, visszaél fegyverhasználati jogával, illetve ha a rendőr igazoltatja vagy őrizetbe veszi, jelentést kellett írni, valamint tájékoztatni az illetékes munkásör parancsnokot és a helyi pártbizottság titkárát. Megállapodtak, hogy a rendőrnek udvariasan, feltűnés nélkül kellett felhívni a munkásör figyelmét, ha az a közrend és a közbiztonság érdekét sértve intézkedik. Ettől fogva a rendőrség és a munkásörség tagjaira is egyaránt vonatkozott, hogy találkozásuk esetén szolgálatban és szolgálaton kívül is egymást üdvözölni kötelesek.²⁷ Mindezek ellenére egy év múlva a megyei munkásör parancsnok arról intézkedett, hogy alakulatainál 4 hónapon keresztül minden foglalkozáson ismertessék 02-es számú közös parancsot az állománnyal, mert annak kiadása ellenére elszaporodtak a rendkívüli események és a durva törvénysértő esetek a rendőrség intézkedő tagjai, valamint a munkásörség tagjai között.²⁸

Amint fentebb már említettük, a munkásörök kezébe adott fegyverekkel több baleset, visszaélés is történt – a legtöbb szolgálaton kívül. Országos jelenség volt ez, amit a karhatalmi időszak példáin keresztül már előre látni lehetett. Maga Kádár János sem volt abban mindig biztos, hogy a fegyverek mindenhol a legjobb kezekbe kerültek. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1957. július 16-án döntött arról, hogy a munkásörség tagjai vásárolhatnak 6,35 mm-es pisztolyt, viszont a már kint lévő TT pisztolyokat vissza kellett szolgáltatni. A fegyverekkel kapcsolatos, azokkal elkövetett rendkívüli események megnövekedett számát mutatja, hogy míg 1957 első félévében Szolnok megye területén nem történt rendkívüli esemény, addig az év második félévében már 8 ilyen eset fordult elő, az 1958-as esztendő első negyedében (!) pedig újabb 8 eset. A rendkívüli események 90%-a ittasság miatt következett be és többnyire jogtalan fegyverhasználattal járt. A legelső 1958-as eset éppen Jászberényben történt: egy munkásör ittas állapotban, lakásán mutogatta pisztolyát, azt csőre töltötte, majd véletlenül átlötte vele a saját lábát. Az elkövetőt leszerelték és pártbüntetésben részesítették. A megye területén több településen fordult elő, hogy munkásörök ittasan lövöldöztek, verekedtek. Szolnokon öngyilkossági eset is volt. Törökszentmiklóson egy munkásör az ajtón keresztül lőtt be az Állami Gazdaság értekezletére, mert úgy tudta, hogy haragosa is ott tartózkodik.²⁹

A rendkívüli események természetesen nem kerültek el a megyei pártvezetés legfelsőbb berkeinek figyelmét, ezért 1958. május 5-én Czinege Lajos első titkár levelet intézett a megye munkásör alakulatainál szolgálókhoz. Ebben kifejtette, hogy a felsorolt események rossz hatást keltenek a lakosság, a becsületes dolgozók körében, megbotránkoztatják a dolgozókat, csökkentik a becsületes lakosság biztonságérzetét és rombolják a párt tömegekhez fűződő kapcsolatát. Leszögezte, hogy az említett cselekményeknek semmi köze sincs az éberséghez, sőt azzal ellentétesek. Amennyiben pedig a munkáshatalomtól kapott fegyvereket a dolgozók

27 JNSZML 23. f.-2.d.-1957. A Munkásörség Szolnok megyei Parancsnokságának iratai. Jászberény, Karcag, Törökszentmiklós, Kunszentmárton. A megyei Rendőrfőkapitányság és a Megyei Munkásörség parancsnokának 2. Számú közös parancsa. 1957. augusztus 30.

28 JNSZML 23.f.-7.d.-1959. A Munkásörség Szolnok Megyei Parancsnokságának iratai. Jászapáti, Szolnok. A rendőrség és a munkásörség egymáshoz való viszonyának, szabályozásának ismertetése. 1958. augusztus 13.

29 JNSZML 1.f.-2.fcs.-46.ö.e. Fegyveres szervek – honvédség, rendőrség, munkásörség – munkájával kapcsolatos iratok. Az MSZMP Szolnok Megyei Végrehajtó bizottságának levele a Munkásörség Szolnok megyei egységeiben szolgálatot teljesítő valamennyi kommunistaéhoz. 1958. május 5.

megfélémlítésére használják fel, a munkásörtség el fogja veszíteni az emberek bizalmát, támogatását. Kifejtette, hogy egyes pártbizottságok „túl liberálisan” ítélték meg ezeket a súlyos kihatású cselekményeket, ezért utasításba adta, hogy ezentúl minden rendkívüli eseményt kötelesek kivizsgálni, az erről szóló jelentést elmulasztó párt- és munkásör vezetőket pedig felelősségre fogják vonni. Határozatában pártellenes magatartásnak minősítette a jövőben bekövetkező felelőtlen fegyverhasználatot, a fennhéjázó magatartást és a botrányokozást. Utasította a pártbizottságokat, hogy a továbbiakban vasszigorral kell fellépni minden kilengéssel, önkényeskedéssel szemben. A bajkeverőket pedig ki kell zárni a munkásörstégből, de párt- és állami vonalon is szigorúan felelősségre kell vonni őket. A fentiek értelmében Jászberényből már 1958. június 9-én rendkívüli eseményről érkezett jelentés. Ebben leírják, hogy a megelőző nap folyamán Jászfényszarun egy 48 éves munkásör véletlenül lábszáron lőtte magát. Az eset szolgálaton kívül történt munka közben, a TSZ legelőjén. Az érintett munkásör a nemrégiben, a fegyverismereti foglalkozáson tanultakat próbálta gyakorolni, amikor leült a legelőn, a lábát keresztbe tette maga előtt és meg akart győződni, hogy van-e lőszer a csőben, így felhúzta a szánt. A tárat azonban nem vette ki a pisztolyból, tehát éppen ekkor töltötte csőre a fegyvert. Az ezt követő percben pedig vértlen lövést adott le, amely éppen a saját lábszárát találta el.³⁰ Jászberényben 1959 tavaszán szemlélt tartottak a Munkásörsté Szolnok Megyei Parancsnoksága részéről. A szemle során megállapították, hogy az alakulat feltöltöttsége teljes, felszerelése és fegyverzete pedig használható állapotban volt. Az alakulat az 1958/1959-es kiképzési év feladatait teljesítette. A felettes szerv, a helyi pártbizottság felelősségteljesen foglalkozott az egységgel. Hiányolták azonban, hogy az egység fennállása óta a törzs részéről az egész századra kiterjedő átfogó ellenőrzés még nem volt, amit a helyi parancsnok ilyen irányú járatlanságával, tapasztalatlanságával magyaráztak (amint fentebb említettük, korábban a helyi karhatalmi alakulat parancsnoka is ugyanez a személy volt). Az ellenőrzés során a század harcckészültségével kapcsolatban is találtak hiányosságokat: az aktuálisan szolgálatban lévő munkásör nem ismerte a riadó jelszót és a másik szolgálatban lévő társát is csak figyelmeztetés után ébresztette fel. A jelszó hiányában a riasztást nyíltan hajtotta végre, a riasztás után pedig senki – így a parancsnok sem – győződött meg a riasztás helyességéről. Több munkásör lakóhelyeül szolgáló utcát nem ismertek, ahová a riasztást ki kellett adni. Az ellenőrzés megérkezésekor a szolgálat nem igazoltatott és nem is jelentkezett. Jászárokszálláson a riadótervet csak hosszas keresgélés után találta meg a szolgálat a régi újságok között. A fegyverek felvételezése a riasztás után gyorsan ment, a fegyverek rendben, tisztán, az állványokon sorakoztak. Hiba volt, hogy a fegyvermester csak késve érkezett meg és nem tudta megmondani, mennyi lőszer van az alakulatnak, ráadásul az egyik raj nem kapott lőszert. A karhatalmi kiképzéssel kapcsolatos kérdésekre a jászberényi munkásörök jól válaszoltak. A lögyakorlat megfelelően zajlott, bár a lögyakorlat fegyelmével az ellenőrök nem voltak megelégedve. Látszott, hogy a lövészetet szeretik a munkásörök: pisztollyal kiválóan, géppisztollyal, golyószóróval és géppuskával jól lőttek, viszont a karabéllyal végrehajtott lövészet eredménye csak megfelelő volt. A műszaki felkészültség terén igen jól teljesített az állomány. Ruházati felszerelésük hiánytalan és gondozott volt, kivéve néhány viseltes csizma, amelyek az ellenőrök megállapítása szerint biztosan nem a munkásör-foglalkozások során koptak el. Összességében a jászberényi század megfelelő minősítést kapott.³¹ Egyes munkásörök továbbra sem az elvárt normák szerint, korántsem példamutatóan viselkedtek, ezért 1959. május 12-én az MSZMP Jászberényi

30 Uo.

31 JNSZML 23.f.-7.d.-1959. A Munkásörsté Szolnok Megyei Parancsnokságának iratai. Jászapáti, Szolnok. Jelentés a jászberényi századnál végrehajtott tavaszi szemle tapasztalatainak összesítéséről. 1959. május 13.

Végrehajtó Bizottsága szigorú határozatot hozott, amely következtében több munkásört is le akartak szerelni súlyos fegyelmeztelenségek, iszákosság és jogtalan fegyverhasználat miatt. Ezt követően, az 1960-as év végén a jászberényi munkásör században 201 fő szolgált, akiknek származási és foglalkozás szerinti összetételét is nyilvántartották. A foglalkozás szerinti összetétel a következőképpen festett:

Ipari munkás:	60 fő
Alkalmazott:	53 fő
TSZ-tag:	30 fő
KTSZ-dolgozó, egyéb:	18 fő
Állami Gazdaságban dolgozó:	11 fő
Állami és tanácsi vezető beosztásban:	8 fő
Függetlenített pártfunkcionárius:	7 fő
Nyugdíjas:	7 fő
Tanár:	3 fő
Gazdasági vezető:	2 fő
Egyéb értelmiségi:	2 fő.

A jászberényi munkásör alakulat egyes tagjai ekkor, a forradalom után néhány évvel csalódottságuknak adtak hangot, hiszen ők a párttól „keményebb” politikát vártak volna el városi, megyei és országos szinten is. A forradalom leverése utáni időkbén folyamatosan hangoztatták, hogy nem lett volna szabad az 1956-os események kapcsán elítélt személyek közül többeket szabadon engedni. Az 1956-osok esetében a nevelőmunka helyett radikális adminisztratív intézkedéseket vártak. Az ilyen véleményeket egyébként baloldali elhajlásnak, „álforradalmiságnak” minősítette a Végrehajtó Bizottság. Panaszkodtak a munkásörök, hogy önként vállalt hivatásuk társadalmi jellege egyre inkább reguláris vonalra csúszik át: túlzásnak tartották a katonai jellegű kiképzéseket, egyesek már-már kiskatonának érezték magukat, amihez nem sok kedvük volt. Nehezményezték, hogy a párt VB fent említett 1959. május 12-i határozatát végül nem tartották be szigorúan. További problémát jelentett az a szóbeszéd, hogy a jászberényi egység parancsnoka és a megyei parancsnok között olyan feszült a viszony, hogy előbbi már a leszerelését fontolgatta. Az MSZMP Jászberényi Végrehajtó Bizottsága viszont úgy érezte, hogy gyengült a munkásörség pártirányításának színvonala, mert többször előfordult, hogy ha a Munkásörség Megyei Parancsnokságától meglátogatták a jászberényi századot, a vendégek nem mentek be a szomszédos épületben székelő pártbizottsághoz és nem kérték ki azok véleményét sem.³²

A Jászapáti központtal működő Velemi Endre Munkásör Századot három szakasz alkotta: egy a központban, Jászapátin, egy Jászladányban és egy Tiszasülyön működött. Egy 1959-es jelentés szerint személyi állománya összesen 114 fő volt, ebből egy függetlenített tiszt. Az állományból 16-an szolgáltak a korábbi karhatalom kötelekében is, 5 fő pedig munkásöri hivatása előtt nem volt katona. Nő nem szolgált az egységnél, pedig a szabályzat alapján lett volna rá lehetőség. A munkásörök foglalkozás szerinti megoszlása az alábbi volt:

TSZ-tag:	49 fő
Alkalmazott:	28 fő
Ipari munkás:	13 fő
Vezető beosztású (tanácsi):	7 fő
Értelmiségi:	2 fő

32 JNSZML 4.f.-2.fcs.-33.ó.e. Az MSZMP Jászberény Városi Bizottságának iratai. A Jászberény Városi Pártbizottság jelentése a munkásörség munkájáról. 1960. november 14.

Függetlenített pártfunkcionárius: 2 fő
 Gazdasági vezető: 2 fő
 Nyugdíjas: 1 fő.³³

Fegyverzetük (az 1958-as adatok szerint) 116 pisztolyból, 74 géppisztolyból, 39 karabélyból, 4 golyósóróból, 3 távcsöves puskából és egy géppuskából állt. Riasztás esetén rendelkezésükre állt a vállalatok és intézmények gépkocsiparkjából 4 tehergépkocsi, ezenkívül rendelkeztek még egy motorkerékpárral és egy kerékpárral.³⁴ Az alakulatról tudni kell, hogy a megyében itt volt a legnagyobb a kiképzésekkel kapcsolatos lazaság: az 1959-es év őszi ellenőrzése során az aktuális foglalkozásról a munkásörök 33%-a hiányzott, felülmúlva ezzel a megye átlagosan 25%-os hiányzási átlagát (Jászberényben „csak” 26%-os volt a hiányzási ráta).³⁵

A jászberényihez hasonló ellenőrzéseket tehát a jászapáti munkásöröknek is meg kellett élniük. Egy ellenőrzést követően kelt 1959. január 24-i megyei jelentés egyenesen primitívnek nevezte a parancsnoki vezetés felkészültségét. Azt tapasztalták, hogy az alakulatnál lebecsülték az elméleti felkészülést és csak a gyakorlati dolgokat tartották fontosnak (lövészet, karhatalmi kiképzés), amiből jó eredményeket értek el. A három településen működő szakaszokat viszont a törzs tagjai alig ismerték, nagy volt az összevisszaság. Az alakulatnál mindent átfogó ellenőrzés a törzs részéről még itt sem volt. A funkcióhalmazok megszüntetéséről szóló megyei párt VB határozatát nem hajtották végre, így előfordult, hogy egy munkásör 7-8 párt- és egyéb funkciót is ellátott. Ismét előkerült a kiemelkedően sok hiányzás problémája, amelyek egyik fő oka volt, hogy a szakaszparancsnokok többször önhatalmúlag megváltoztatták a kiképzések időpontját, pl. vacsora, disznótor, lakodalom vagy névnap miatt. Az aktuális év kiképzési célkitűzéseit sem a törzs, sem az alparancsnokok, így a személyi állomány sem ismerte. Riadó esetén a gépkocsik nem voltak biztosítva. A helyi parancsnok egyáltalán nem rendelkezett önkritikával, a pártbizottság pedig alig foglalkozott a munkásörség problémájával. Az alakulatnál a löszerek össze voltak keverve, több karabély rozsdás volt, a géppuskát pedig nem lehetett már szétszedni – szintén rozsdásodás miatt. A kézigránátok tárolása is szabálytalanul – az égőgyújtókkal együtt – történt. Mindezek ellenére a század harcalképességét megfelelőnek értékelték.³⁶ Rendkívüli eseményből Jászapáti sem volt hiány. 1959. szeptember 5-én egy munkásör rendező volt a „Jössze” sporttelepén megtartott táncmulatságon, amely során leittasodott, majd a zenekarral hazafelé menet elővette fegyverét és hét lövést adott le a levegőbe. Őt egy másik munkásör fegyverezte le. Az elkövetőt feddésben részesítették.³⁷ Kizárták viszont azt a jászladányi munkásört, aki a helyi szociális otthon pénztárából sikkasztott 2800 Ft-ot. Ugyanerre a sorsra jutott az is, aki a vonaton felpofozta Szolnok város tiszti orvosát, később pedig a munkahelyén egy munkatársát is.³⁸

Az 1960-as esztendőben a párt VB javaslata alapján egy 3 fős brigád alakult Jászberényben, hogy megvizsgálják, milyen hangulat uralkodik a munkásörség személyi állományán belül.

33 JNSZML 23.f.-7.d.-1959. A Munkásörség Szolnok Megyei Parancsnokságának iratai. Jászapáti, Szolnok. A Munkásörség összetételének statisztikai adatai, Jászapáti.

34 Uo. A Jászapáti Munkásör Század állománytáblája.

35 JNSZML 23. f.-2.d.-1957. A Munkásörség Szolnok Megyei Parancsnokságának iratai. Jászberény, Karcag, Török-szentmiklós, Kunszentmárton. Feljegyzés a munkásörség Szolnok megyei egységeinél szerzett tapasztalatokról az új kiképzési év beindulásával kapcsolatban. 1959. szeptember 23.

36 JNSZML 23.f.-7.d.-1959. A Munkásörség Szolnok Megyei Parancsnokságának iratai. Jászapáti, Szolnok. A jászapáti járási századnál végrehajtott ellenőrzés tapasztalatai. 1959. január 24.

37 JNSZML 23.f.-2.d.-1959. Jelentés rendkívüli eseményről. Jászapáti. 1959. szeptember 5.

38 JNSZML 23.f.-7.d.-1959. A Munkásörség Szolnok Megyei Parancsnokságának iratai. Jászapáti, Szolnok. 1. számú század parancs. Tárgy: fenyítés, kizárás.

A csoport összesen 15 munkásórrel beszélgetett el, amely interjúk alapján több problémára is rávilágítottak. A munkásörök panaszkodtak az Aprítógépgyárra, ahol az igazgató szerintük személyi kultuszt alakított ki. Úgy érezték, hogy a gyárban a munkások háttérbe vannak szorítva, amit azzal is alátámasztottak, hogy az igazgató három munkásör kitüntetését is kihúzta a kitüntetendők listájáról. Hétköznapi tapasztalatuk szerint az Aprítógépgyárban „osztályidegenek és ellenforradalmárok” kerültek jelentős pozícióba „jószakember” jelszó alatt. Az elbeszélések során kiderült, hogy többen a munkában is használták a munkásör egyenruháját, ami teljesen szabályellenes volt. A megkérdezettek kevesellték az állomány részére megtartott politikai beszámolókat, viszont sokallták a késéseket és a hiányzásokat, amely esetek után nem történtek meg a felelősségre vonások. Arra a kérdésre, hogy szerintük miért nem jelentkezik többen munkásörnek, azt a választ adták, hogy a munkásöröket hátrányok érik a munkahelyeken, nem becsülik meg őket: a legtöbb hátrányt az Aprítógépgyárban, az Állami Gazdaságban és a Városi Tanácsnál sorolták fel.³⁹ A következő év tavaszán az MSZMP Jászberény Városi Bizottsága napirendjében szerepelt a jászberényi munkásör század betervezett századgyűlésről szóló parancsnokhelyettesi beszámoló meghallgatása, amelyet követően a hozzászólások rávilágítanak az alakulat jászberényi helyzetére. A rendőrökkel kapcsolatos feszültségek továbbra is megmaradtak, tartós jelenség volt tehát a rendőrség és a munkásörség közötti feszült viszony. A pártbizottság egyik tagja egyenesen azt állította, hogy egyes rendőrök úgy beszélnek a munkásörökről, mintha betörők volnának. Ugyanebben a keményvonalas hozzászólásban hangzott el, hogy sokkal szigorúbban kellene fellépni a rendszer ellenségeivel szemben. Egy másik hozzászóló szerint „a városban a Munkásörséget nem mindenki szereti, sőt van, aki gyűlöli. A lényeg, hogy a munkásosztály és a TSZ-parasztság szeresse őket, az osztályellenesség ⁴⁰pedig félhet.”

Amint a fentiekben kiderült, a Jászországban sem a karhatalmat, sem a munkásörséget nem vetették be fegyveres harcban. Noha a karhatalom fennállásának idején, az 1956-os forradalmat közvetlenül követő időszakban még több alkalommal történtek házkutatások és letartóztatások, a magyar lakosság érdemi ellenállást már nem fejtett ki, a szovjet beavatkozás után beletörődött a megváltoztathatatlanba. A karhatalmi fellépések inkább már csak az új, születő hatalom erődemonstrációjául szolgáltak, bizonyítva azt, hogy a Kádár-féle berendezkedés életképes a közvetlen szovjet segítség nélkül is. Később, a munkásörség felfegyverzésével az új párhadsereget teljesen visszavonták az utcákról és csak bizonyos esetekben vette őket igénybe a rendőrség segéderőként. Ezenkívül ünnepek díszelgőiként, koszorúzókként, rendezvények biztosítóiként láthatták őket viszont az emberek. A hatalom sokkal inkább egyfajta tartalék erőként számolt velük, akikre – egy esetleges újabb belső feszültség, forradalom idején – a rendszerhez hű, fegyveres, kiképzett, ám önkéntes alapú párhadseregként lehetett volna számítani. Egy bekövetkező külső támadás esetén pedig területvédelmi erőként a hátszország biztosítását láthatták volna el. Amint a munkásörség megalakulásának idején Münnich Ferenc fogalmazott, a hatalmon lévő kommunisták tudták, hogy a munkásörök nem fognak meginogni, ha fegyverrel kellene valahol beavatkozni - utalva a honvédség és a rendőrség 1956-os „megbízhatatlanságára”. Ahogyan láthattuk, a munkásörség első éveit nem múltak el feszültségek nélkül, elég csak a rendőrséghez fűződő viszonyra vagy a „rendkívüli eseményekre” gondolnunk. Aztán a rendszer konszolidációjával megváltozott a megítélésük és a szerepük is, de az már egy másik történet.

39 JNSZML 4.f.-2.fcs.-33.ö.e. Az MSZMP Jászberény Városi Bizottságának iratai. Jelentés az MSZMP Városi Végrehajtó Bizottságának. 1960. december 18.

40 JNSZML 4.f.-2.fcs.-22.ö.e. Az MSZMP Jászberény Városi bizottságának iratai. A Munkásörség munkájával kapcsolatos iratok. Jegyzőkönyv a munkásszázad betervezett századgyűléséről. 1961. március 9.